

Ruotsin prosodia

Prosodialla tarkoitetaan puheen intonaatiota (joskus puhutaan melodiasta tai sävelkulusta), tavujen kesto-suhteita ja tavujen painollisuutta. Joskus prosodiasta käytetään synonyymia suprasegmentaaliset piirteet; näin siksi, että prosodiassa on kyse puheen ominaisuuksista, jotka koskevat enempää kuin yhtä äännettä kerrallaan: vähintään yhtä tavua tai yhtä sanaa, usein kokonaista lausetta. Prosodia on siten segmenttien (= vokaalit ja konsonantit) yläpuolella (= supra).

Oikean prosodian oppiminen on **kaikkein tärkein asia vieraan kielen ääntämisessä!** Virheet yksittäisissä vokaaleissa tai konsonanteissa jäävät - usko tai älä - monesti kokonaan kuulematta äidinkieliseltä puhujalta jos vain melodia, painot ja kestot ovat kunnossa! Sen vuoksi on tärkeää aloittaa oppiminen prosodiasta. Usein on myös niin, että kun prosodia on oikea myös yksittäiset äänneet on helpompi oppia ja rakentaa oikean prosodian päälle.

Ruotsi eroaa prosodisesti monin tavoin tavoin suomesta. **Aloitamme kaikkein tärkeimmällä:** painollisten tavujen vaihtelulla ja määrällä puheessa eli puheen rytmillä. Ruotsissa painollinen tavu on pitkä, siis piiitkä. Painottomat tavut ovat puolestaan aina lyhyitä: niissä ei ole pitkiä vokaaleita eikä pitkiä konsonantteja. Suomessahan on painollisessakin tavussa pitkiä vokaaleita ja konsonantteja: esim. sanassa 'tuuli' tai 'takka' vokaali / konsonantti on pitkä silloinkin kun sana on painon ulkopuolella. Näin ei ole ruotsissa!!

Lyhyissä arkipäivän puhunnoksissa painollinen tavu on kaikissa kielissä usein puhunnoksen lopussa tai loppupuolella, niin ruotsissakin. Toinenkin pääsääntö pätee ruotsiin: painollisia voivat tavallisesti olla substantiivit, adjektiivit, pääverbit, lukusanat ja demonstratiivipronomit. Painottomia ovat tavallisesti apuverbit, pronominit, kysymyssanat, prepositiot, artikkelit ja konjunktiot. Katsokaamme alla olevaa tavallista lausetta ja sen ääntämistä.

Jag måste köpa en bil.

Tavallisin suomalaisen puhujan virhe on, että hänellä on liian monta pitkää painollista tavua lauseessa:

jag måsste kööpa en biil.

Ruotsalainen ei äännä lausetta näin!! Lauseessa tulee olla vain yksi painollinen tavu - bil - ja se ääntyy hyvin pitkänä: biiiii. Kaikki muut tavut ovat lyhyitä, siis myös esimerkiksi mås- ja kö-, jotka jossain muussa yhteydessä painollisina toki voisivat olla pitkiä tavuja.

Tavallisesti painottomissa kohdissa on tavujen tai äänneiden poistippumisia ja assimilatioita. Tämän vuoksi esimerkkilauseemme ääntyykin usein: **ja måst köpam em biiiiiii.**

Äännä lause useaan kertaan toistaen. Juokse nopeasti painottomien tavujen yli alussa ja lepää aivan kuin hengästyneenä lauseen viimeisellä tavulla biiiii. Onnitteluni! Uskon, että olet - ehkä ensi kertaa elämässäsi - lausunut rytmillisesti oikein ruotsalaisen lauseen.

Tavallisesti kun suomalainen ääntää rytmillisesti väärän 'Jag måsste kööpa en biil' ruotsalainen varmasti ymmärtää lauseen, mutta samalla myös ihmettelee, mikä kohta lauseessa oikein oli tärkeä tai uutta tai sanomisen arvoista, kun painoja oli niin monta!

Avainsana oikeassa ruotsalaisessa ääntämyksessä on kontrasti eli ero painollisen (piiitkän) ja painottoman (lyhyen) välillä. Sen on oltava suuri! Koska suomi on kestorakenteiltaan jo fonologisesti luonteeltaan toisenlainen kieli kuin ruotsi, on suomalaisen vaikea oppia tätä asiaa. Kuitenkin se on kaikkein tärkein asia!

Katsokaamme nyt seuraavia esimerkkilauseita.

Jag skulle vilja ha en öl.
Jag skulle vilja äta lite korv.
Han heter Per.

Mietipä, mitkä tavut ovat painollisia. Muista, että ne ja vain ne ovat pitkiä, kaikki muu lauseissa on lyhyttä. Toivottavasti päädyit seuraaviin ääntämyksiin:

(j)a sku villa ha en öööööl
(j)a sku villa äta lite korrrrv
(h)an (h)ete Pääääär

Yllä olemme käyneet läpi puheen rytmiä. Olemme hiukan mutta vain hiukan yksinkertaistaneet asiaa, koska puheessa tavut eivät nimittäin aina jakaudu pelkästään painollisiin ja painottomiin, vaan ruotsissakin esiintyy joskus lauseissa nk. sivupainollisia tavuja. Ne ovat selvästi pitempiä kuin painottomat lyhyet tavut, mutta kuitenkin lyhyempiä kuin pääpainolliset tavut. Niinpä alla olevassa lauseessa voisi esiintyä sivupaino vaikkapa sanalla 'kanske':

(j)a sku kannske villa ha en öööööl

Olemme nyt käyneet läpi puheen rytmin kannalta tärkeimmät asiat: **painollinen on pitkä, painoton lyhyttä ja joskus ruotsissa esiintyy sivupanollisia tavuja, jotka myös ovat pitkiä.** Meillä on siis tähän mennessä kolme prosodista tavua:

pääpainollinen = piiitkä
sivupainollinen = pitkä
painoton = lyhyt

Intonaatio eli melodia tai sävelkulku on myös aika yksinkertainen asia ruotsissa - ainakin teoriassa, oppiminenhan vaatii tietysti valtavasti työtä. Periaate on yksinkertainen: **kaikki painoton on monotonista ja vain painollisen tavun kohdassa tapahtuu intonaation muutosta.** Muutos on luonteeltaan kahdenlaista: painollisen tavun kohdassa ääni liikuu joko alhaalta ylös tai ylhäältä alas. Tämä johtuu siitä, että ruotsissa on kaksi nk. aksenttia, aksentti 1 (akuutti aksentti) ja aksentti 2 (graavi aksentti). Periaate on yksinkertainen: yksitavuisissa sanoissa intonaatio nousee alhaalta ylös, kaksitavuisissa sanoissa intonaatio laskee ylhäältä alas. Tämän vuoksi kaikissa seuraavissa sanoissa on aksentti 1:

bi´l, ma´t, Pe´r, vi´t, ku´l, fu´l, bu´s´s

Äännä yllä olevat sanat useaan kertaan. Muista, että äänesi nousee ylös piiitkän vokaalin aikana!

Äänen nouseminen on usein vaikeaa suomalaiselle, koska meillä paino tehdään pääosin intensiteetillä eli äänen voimalla. Ruotsissa painollisuus perustuu keston ja intonaatioon.

Kaksitavuisissa sanoissa on periaatteessa aina aksentti 2:
mamma, pappa, blomma, röka

Aksentti 2:lla on vielä toinen erikoisominaisuus: kun intonaatio on ensimmäisen tavun aikana laskenut ylhäältä alas, se usein nousee toisen tavun aikana alhaalta ylös seuraavasti:

ma`mma´ pa`ppa´ blo`mma´ rö`ka´

Monen suomalaisen mielestä ruotsalainen 'laulaa' puhuessaan; aksentti 2:n alas-ylös -liike on syynä tähän mielikuvaan, joka on tavallaan ihan perusteltu havainto.

Vaikka perusmuodoltaan yksitavuiseen sanaan liitettäisiin toinen tavu esimerkiksi määräisyyden vuoksi (maten, bussen), tämä ei vaikuta aksenttiin: ääni nousee ylös ensimmäisen tavun aikana ja putoaa alas toisella tavulla: ma´te`n.

On myös olemassa suuri joukko lainasanoja esimerkiksi ranskasta, joissa paino ei olekaan ensimmäisellä tavulla kuten tavallisesti ruotsissa: affä´r, buti´k, bana´n jne. Näissä sanoissa on aksentti 1: ääni nousee viimeisellä tavulla. On olemassa myös joukko muita poikkeuksia perussäännöstä, mutta niihin ei ole tässä yhteydessä tarpeen puuttua. Niistä voit halutessasi lukea tarkemmin Olle Kjellinin kirjasta 'Svensk prosodi i praktiken'.

Aksentit ovat aivan kuten kesto suomessa nk. prosodeemeja: kuuliija osaa aksentin perusteella erottaa toisistaan morfologisesti identtiset sanat. Esim. sanassa and/en (= sorsa) on aksentti 1 ja sanassa ande/n (= henki) aksentti 2. Tällaisia sanapareja on ruotsissa tosin vain noin 350, mutta puheessa aksentti kuitenkin toteutuu kaikissa painollisissa sanoissa. Euroopan kielistä vain norjassa ja serbokroatiassa on ruotsin lisäksi aksentteja.

Nyt me olemme käyneet läpi ruotsin prosodian peruspaketin, jolla pärjää pitkälle. On siis olemassa kolme eri tavutyyppiä, joista yhdellä eli pääpainollisella on joko aksentti 1 tai aksentti 2. Pääpainollinen tavu on aina pitkä. Painoton on aina lyhyttä, puolipainollinen pitkää mutta ilman intonaation muutosta. Kaiken kaikkiaan on siis neljä prosodista tavua:

pääpainollinen = piiitkä, ääni ylös (aks. 1)
pääpainollinen = piiitkä, ääni alas (aks. 2)
puolipainollinen = pitkä, ei intonaatiota
painoton = lyhyt, ei intonaatiota

Katso seuraavia lauseita ja mieti lauseiden tavujen prosodista laatua: mihin ylläolevista kukin tavu kuuluu? Yritä ääntää lauseet oikein.

Hej! Jag vill se på ett par skor.
Jag ska ringa dig i morgon.
Varför svarar du inte i telefon?

Lauseet kuuluisi ääntää seuraavasti.

He´jjj. (j)a vill se på(e)t par skoo´r
(j)a ska ri`nga´dej i morron
vafö svaa`ra´ dunte i telefon

Huomaa, että kaikki ylimääräiset kiekaukset ovat kiellettyjä: vain ylös tai alas-ylös ja sekin vain pääpainollisessa kohdassa. Harjoittelemme lisää sivuston prosodian **harjoitusosassa**.

Viimeisenä asiana prosodiasta käsittelemme **yhdyssanojen ääntämistä**. Kaikki yhdyssanat äännetään ruotsissa aksentti 2:lla. Sääntö on yksinkertainen: ääni laskee ensimmäisellä painollisella tavulla ja nousee viimeisellä painollisella tavulla.

Mistä sitten tietää, mikä on painollinen ja mikä painoton tavu? Se ei ole ihan helppoa, koska osa sanan etu- ja takaliitteistä on painollisia, osa painottomia. Painollisia ovat esimerkiksi o- (ovanlig), miss- (missbildad) ja -het (ovanlighet), painottomia be- (betala), -ig (vanlig) ja -ad (marknad). Kuitenkin kaikki juurimorfeemit (itsenäiset sanat) ovat painollisia.

Pitkässä sanassa ensimmäisen ja viimeisen painollisen (= pitkän) tavun välissä ei saa olla ikinä mitään muita painoja! Myös intonaatio pysyy alhaalla ja muuttumattomana painottomien tavujen aikana. Niinpä alla olevat sanat ääntyvät seuraavasti:

flyy`gplaa´n
flyy`gplanskaptee´n
skoo`lboo´k
skoo`lbokshy´lla
lää`kemedelsindustrii´n

Huolimatta sanan pituudesta sanassa ei ole ikinä ruotsissa enempää kuin kaksi painollista (= pitkää) tavua. Niinpä seuraava, ehkä hiukan huvittavakin esimerkki ääntyy:

tvoo`språkihetskonferensdeltaa´gare

Sana tarkoittaa siis kaksikielisyyttä käsittelevän konferenssin osanottajaa.

Hyvin tavallinen suomalaisen virhe on - aivan kuten tavallisissa lyhyissä lauseissakin - se, että painoja (= pituuksia) on pitkissä sanoissa liikaa. Tavallisesti suomalainen ääntää esimerkiksi sanan 'epäluotettavuus' laskevalla intonaatiolla seuraavasti:

oo`påliitliheet

Ääntämyksessä voi olla neljäkin aikkaa tavua. Liioittelematta voi sanoa, että ruotsalainen ei nikottelematta tätä ääntämystä nieke ja voi kestää aikansa ennen kuin hän ylipäätään sanan ymmärtää. Nythän jo muuten tiedätkin, miten sana oikeasti pitää ääntää?

oo`pålitlihee´t

Kaksi piiitkää tavua, kaikki muu lyhyttä, aksentti 2. Helppoa, eikö vain?

Katso seuraavia esimerkkinsanoja. Mitkä tavut ovat painollisia ja miten ääntäisit sanat?

uttalsundervisningen
lastbilsflak
teknologstudent

Jos jo tutustuit **listaan** painottomista ja painollisista morfeemeista tai muuten uskot hallitsevasi asian voit tehdä alla olevan harjoituksen.

Nyt olemme käsitelleet keskeiset asiat ruotsin prosodiassa. Mikäli nämä hallitset, voit siirtyä harjoitusosuuteen. Ennen kuin teoria on vahvasti hallussa, sinne on kuitenkin turha edetä.

On sanomattakin selvää, että yllä olevassa kuvauksessa on joitain asioita jätetty käsittelemättä, mutta niiden vaikutus oikeaan prosodiaan on kohtuullisen vähäinen.